

MULTICULTURALISM AND THE CONCEPT OF CONSENSUS OF CULTURES

Narmina Gasimova¹

UDC: 316.74:008

LBC: 60.50:71.2

HoS: 65

DOI: 10.33864/2790-0037.2025.v6.i2.103-111

Keywords:

Cultural consensus,
Transformative
dialogue,
Understanding between
civilizations,
Cultural diversity,
New world order

ABSTRACT

The main essence of the practice of multiculturalism, which has become one of the main philosophical concepts of the world society, is mutual understanding, joint activity and equal dialogue of different cultures. In a globalizing society, people migrate and get acquainted with different cultures, creating conditions for cultural and transformative dialogue. Of course, in a civilized society, any culture must be accepted with mutual understanding, conditions and grounds must be created for different cultures to respect and understand each other. The need for international cultural dialogue. Exchange and dialogue between different ethnic groups and cultures are becoming more and more intense, which further increases the need for regulating the balance in the system of ethno-political relations of multiethnic societies is an important condition for achieving cultural consensus and is a mutual process.

¹ PhD in Philosophy,
Teacher of the Department of Humanities of the Azerbaijan State Oil and Industry University; Baku, Azerbaijan
E-mail: narmin_aa@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0002-9790-0018>

To cite this article: Gasimova, N. [2025]. Multiculturalism and the Concept of Consensus of Cultures. *History of Science journal*, 6(2), pp.103-111.

<https://doi.org/10.33864/2790-0037.2025.v6.i2.103-111>

Article history:

Received: 18.04.2025

Accepted: 03.06.2025

Copyright: © 2025 by AcademyGate Publishing. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the CC BY-NC 4.0. For details on this license, please visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

MULTİKULTURALİZM VƏ MƏDƏNİYYƏTLƏRİN KONSENSUSU KONSEPTİ

Nərminə Qasımova¹

UOT: 316.74:008

KBT: 60.50:71.2

HoS: 65

DOI: 10.33864/2790-0037.2025.v6.i2.103-111

Açar sözlər:

Mədəni konsensus,
Transformativ dialoq,
Sivilizasiyalararası
anlaşma,
Mədəni müxtəliflik,
Yeni dünya düzəni

ANNOTASIYA

Qlobal cəmiyyətin əsas fəlsəfi konsepsiyalarından birinə çevrilmiş multikulturalizm təcrübəsinin əsas mahiyyətini fərqli mədəniyyətlərin qarşılıqlı anlaşması, birgə fəaliyyəti və habelə onların bərabərhüquqlu dialoqu təşkil edir. Qloballaşan cəmiyyətdə insanlar miqrasiyaya uğrayaraq müxtəlif mədəniyyətlərlə tanış olurlar bu halda mədəni və transformativ dialoq üçün mövcud şərait yaranmış olur. Təbii ki, sivil cəmiyyətdə istənilən mədəniyyət qarşılıqlı anlayışla qəbul edilməli və fərqli mədəniyyətlərin bir-birinə hörmət etməsinə, anlaşmasına şərait və zəmin yaradılmalıdır. Fərqli etnosların və etnik mədəniyyətlərin mübadiləsi və dialoqu daha intensiv xarakter alaraq beynəlxalq mədəni dialoqlara ehtiyacı daha da artırır. Polietnik cəmiyyətlərin etnik-siyasi münasibətlər sistemində tarazlığın tənzimlənməsi mədəni konsensusun əldə edilməsinin mühüm şərtidir və qarşılıqlı prosesdir.

¹ Fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru,
Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti; Bakı, Azərbaycan
E-mail: narmin_aa@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0002-9790-0018>

Məqaləyə istinad: Qasımova, N. [2025]. Multikulturalizm və Mədəniyyətlərin Konsensusu Konsepti. *History of Science jurnalı*, 6(2), səh.103-111.
<https://doi.org/10.33864/2790-0037.2025.v6.i2.103-111>

МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМ И КОНЦЕПТ КОНСЕНСУСА КУЛЬТУР

Нармина Гасимова¹

УДК: 316.74:008

ББК: 60.50:71.2

HoS: 65

DOI: 10.33864/2790-0037.2025.v6.i2.103-111

Ключевые слова:

Культурный консенсус,
Трансформативный
диалог,
Взаимопонимание
между цивилизациями,
Культурное
разнообразие,
Новый мировой
порядок

АННОТАЦИЯ

Основная суть практики мультикультурализма, ставшей одной из основных философских концепций мирового общества, заключается во взаимопонимании, совместной деятельности и равноправном диалоге различных культур. В глобализирующемся обществе люди мигрируют и знакомятся с разными культурами, создавая условия для культурного и преобразовательного диалога. Конечно, в цивилизованном обществе любая культура должна приниматься с взаимопониманием, должны быть созданы условия и основания для того, чтобы разные культуры уважали и понимали друг друга. Обмен и диалог между различными этническими группами и культурами становятся все более интенсивными, что еще больше увеличивает потребность в международном культурном диалоге. Регулирование баланса в системе этнополитических отношений полиэтнических обществ является важным условием достижения культурного консенсуса и представляет собой взаимный процесс.

¹ Доктор философии по философии,
Преподаватель кафедры «Гуманитарные науки», Азербайджанский государственный университет нефти и промышленности;
Баку, Азербайджан

E-mail: narmin_aa@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0002-9790-0018>

Цитировать статью: Гасимова, Н. [2025]. Мультикультурализм и концепт консенсуса культур. *Журнал History of Science*, 6(2), с.103-111.

<https://doi.org/10.33864/2790-0037.2025.v6.i2.103-111>

История статьи:

Статья поступила в редакцию: 18.04.2025

Отправлена на доработку: 19.05.2025

Принята для печати: 03.06.2025

Copyright: © 2025 by AcademyGate Publishing. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the CC BY-NC 4.0. For details on this license, please visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

1. Giriş

Müasir cəmiyyətdə mədəni universallıq müxtəlif mədəni ənənələrin qlobal sivilizasiya kontekstində kreativ və transformativ dialoqdur. Mədəni plüralizm prinsipləri mədəni postmodernizmin əsas qayəsidir və mədəni əlaqələrin inkişaf etdirilməsi zamanın tələbidir. Bu gün müasir dünyada intensiv mədəni dialoqla bərabər qarşılıqlı mübadilə də mövcuddur ki, bu da özlüyündə qarşılıqlı mədəni fəaliyyətə, mədəniyyətlərin yaxınlaşmasına münbit şərait yaradır. Sivilizasiyaların yaxınlaşması sonda həm də iqtisadi birlik üçün əhəmiyyətlidir. Beləki, ölkələrin yaxınlaşması elm və təhsil sahəsində, qlobal problemlərin həllində ümumi nəaliyyətlərin əldə olunmasına, dünyada sülhün bərqərar olmasına xidmət göstərir.

Məqalədə qloballaşan dünyanın vacib bir elementinə çevrilmiş multikulturalizmin və mədəniyyətlərin konsensusunun konseptual əhəmiyyəti diqqətə çatdırılmış, sivilizasiyaların transformativ dialoqunun uğurlu olmasının xüsusi proqramın tərtib edilməsinin və həyata keçirilməsinin vacibliyi vurğulanmışdır. Təsadüf deyil ki, sivilizasiyalararası transformativ dialoq sivilizasiyaların toqquşdurulması cəhdlərinin qarşısının alınmasının və qlobal problemlərin həlli üçün mühüm şərtlərdəndir.

2. Sivilizasiyalararası dialoq və sosial-mədəni inkişafın perspektivləri

Sivilizasiyaların dialoqu anlayışını sivilizasiyalar arasında əlaqələrin möhkəmlənməsi prosesi kimi göstərmək olar. Sivilizasiyalar arasında dialoqun əsas məqsədi dünyada sülhün bərqərar edilməsidir. Şərti olaraq dünyanı iki sivilizasiyaya ayırmaq olar: biri müxtəlifliyi təhlükə kimi qəbul edir, digəri isə onda yeni perspektivlər görür və onu inkişaf prosesinin ayrılmaz hissəsi hesab edir.

Bu gün sivilizasiyalar arasında dialoq hər bir dövlətin maraq dairəsindədir. Son zamanlar bu istiqamətdə bir çox beynəlxalq konfranslar, forumlar, tədbirlər keçirilməkdədir. Sivilizasiyaların toqquşdurulması cəhdlərinin qarşısının alınması, qlobal problemlərin həlli üçün dünyada beynəlxalq hüquq normaları ilə yanaşı, ümumbəşəri mənəvi dəyərlərə istinad da zəruridir [3].

Sivilizasiyaların transformativ dialoqunun uğurlu olmasını istəyiriksə, monomədəniyyətin və özündən təcrid olunmuş mədəniyyətin bütün təfərrüatlarının araşdırılması üçün xüsusi proqramın tərtib edilməsinə və həyata keçirilməsinə etməliyik. Bu gün monomədəniyyətlər qapılarını artıq bütün dünyaya açmalıdırlar. Lakin belə bir fikir də mövcuddurki, multikultural kontekstdə fəaliyyət dünyanın müxtəlif guşələrində və fərqli ölkələrdə bu cəhətlər insanların öz-mədəniyyətinə mənfi təsir göstərmişdir. Ona görə də insan başqa mədəniyyətlərə başqa bir tərzdə baxmaq məcburiyyətində qalmışdır. Dominanat mədəniyyətləin hökmranlığı fonunda azsaylı xalqlara və mədəniyyətlərə qarşı qırğınlar, soyqırımlar baş vermişdir. Bir fikir də var ki, vaxt gələcək, mədəniyyətlər insanların nəinki davranışlarında, hətta anatomiyasında, fizionomiyasında da dəyişikliklərə gətirib çıxaracaqdır. Bütün bu bəlalardan baş verməsi, insanların məhv edilməsi onların beyninə xoşagəlməyən psixanalitik dəyişikliklər gətirmişdir.

Sivilizasiyalararası transformativ dialoqun əhəmiyyətli cəhətlərindən biri də, onun qlobal problemlərin həllinə verdiyi töhfədir. Bu gün dünyada artıq milli dövlətlər çərçivəsində fərqli ekoloji, siyasi, iqtisadi problemlərin bir dövlət və region səviyyəsində həlli mümkün deyildir. Hər bir ölkə öz daxili problemləri həll etmək üçün, qlobal layihələrdə iştirak etmək və öz töhvəsini vermək məcburiyyətindədir. Sivilizasiyalararası dialoq, dünyada tolerantlığın və multikulturalizmin inkişafına təkan verir. Çünki, məhz dialoq dünya xalqlarının yaxınlaşmasını və qarşılıqlı olaraq bir-birini tanıması üçün şərait yaradır. Eyni zamanda dünyada din və siyasət münasibətləri öz əhəmiyyətini daha da

artırmışdır. Sekulyar sistemlərdə onların birbirindən ayrılması məsələsi hələ də müzakirə obyektı olaraq qalır. Bu baxımdan, sivilizasyon inkişafda və yeni dünya nizamının olduğu daha yaxşı anlaşılacaq. formalaşmasında dinlərin yeri və rolunu sosial-fəlsəfi baxımdan araşdırmaq xüsusi aktuallıq kəsb edir. Sivilizasiya və dünya nizamı modellərinin sosial-fəlsəfi baxımdan araşdırılması, müasir dünyanın siyasi problemlərinin mahiyyətini dərk etmək baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Yeni dünya nizamı ilə əlaqədar sekulyar və klerikal rejimlərim özünəməxsus modelləri mövcuddur. Lakin, mövcud dünya nizamında hər iki rejim paralel şəkildə fəaliyyət göstərilir. Çağdaş dünyada sekulyar və teokratik dövlətlər və cəmiyyətlər paralel şəkildə mövcuddurlar. Qərbi ölkələrində son dövrdə xristian yönəli partiyaların seçkilərdə hakimiyyətə gəlməsi, dini dəyərlərin cəmiyyətin həyatında daha da canlandırmaqdır. Bu tendensiyanın liberal ölkələrdə güclənməsi bir daha təsdiq edir ki, yeni dünya nizamında dinlərin özünəməxsus rolu olacaqdır. Bu tendensiyanın liberal ölkələrdə güclənməsi bir daha təsdiq edir ki, yeni dünya nizamında dinlərin özünəməxsus rolu olacaqdır. Bu baxımdan, dövlətlərin bütünlüyünün təmin edilməsi üçün, dünyada sülhün təmin olunması üçün, dinlərin sosial-siyasi layihələrinin dinlərarası münasibətlərin araşdırılması da bir o qədər aktualdır.

Dünyada milli dövlətlər üçün yaranan təhlükə, onların tədricən müxtəlif sivilizasiyalarda birləşmə cəhdlərini və alternativ güc kimi ortaya çıxması zərurətini meydana gətirdi. Dünyada sivilizasiyalar və dinlərarası dialoqun fərqli modelləri mövcuddur. Bu modellər fərqli siyasi qüvvələrin maraqları çərçivəsində formalaşıb. Təəssüf ki, dünyanın bir çox ölkələrində toqquşmalar və humanitar problemlər ayrı-ayrı xalqların faciəsinə çevrilib. Eyni zamanda, bu qarşıdurmalar milli və dini zəmində baş verir. Bu səbəbdən də dünyada mədəniyyətlərarası dialoqun rolunun dominantlıq təşkil etməsi və global problemlərin intellektual, mədəni, tolerant müstəvidə həlli olduqca önəmlidir. Bu sahədə potensialı güclü olan ölkələrin dialoq məsələlərində təşəbbüslərinin və rolunun artırılması da vacib amillərdəndir.

3. Azərbaycan mədəniyyətlərarası və sivilizasiyalararası dialoq məkanı kimi

Azərbaycan hökuməti dünyada sülhün bərqərar olmasında öz tarixi missiyasını davam etdirir. Buna görə də, Azərbaycan Şərqi və Qərbi sivilizasiyaları arasında dialoqun əsas mərkəzinə çevrilmişdir. Bu Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin məqsədyönlü strateji siyasətidir. Azərbaycanın sivilizasiyalararası dialoq və multikulturalizm siyasəti istiqamətində atdığı addımların sosial-fəlsəfi təhlili verilmiş və bunun yeni cəmiyyət quruculuğunda və yeni dünya nizamında əhəmiyyəti vurğulanmışdır. Problemin işlənmə dərəcəsi. Sivilizasiyalar və onlar arasında dialoq, eyni zamanda dünya nizamı kimi aktual məsələlər əsasən XVIII-XIX əsrdən başlayaraq aktual olmuşdur. Bu anlayışların tədqiqinə sosial-fəlsəfi aspektdən yanaşma, problemin siyasət və dinşünaslıq kontekstində əlaqəli bir şəkildə araşdırılmasını nəzərdə tutur. Bu isə, problemin fənlərarası metodologiyaya əsaslanaraq tədqiq olunması deməkdir və daha obyektiv elmi nəticələrin əldə edilməsinə şərait yaradır.

Azərbaycançılıq fəlsəfəsi, müasirlik, öz tarixi köklərimizə, ənənələrimizə bağlılıq var. Eyni zamanda, Azərbaycan dünyəvi dövlətdir. Azərbaycanda bütün dinlərin nümayəndələrinə çox böyük hörmət var. Hesab edirəm ki, bu forum sülh dialoqunun, sülh mədəniyyətinin, mədəniyyətlərarası, dinlərarası dialoqun hazırda sülh və təhlükəsizliyə qorxu yaradan amilləri aradan qaldırmağa və ən əsası, münaqişələrin həll edilməsinə və sülh prosesinə dəstək verilməsinə yardımçı olacaqdır.

Azərbaycan sivilizasiyalararası dialoqa və mədəni konsensusa real töhfələr vermək iqtidarındadır. Sülh və gələcəyə dair global problemlərin həlli yönündə dinc birgəyaşayış,

qarşılıqlı anlaşıma mədəniyyəti, sivilizasiyalar və dinlərarası dialoq və əməkdaşlıq, multikulturalizm ideyaları xüsusilə özəl əhəmiyyət kəsb edir. Müasir dövrün çağırışları bəşəriyyətin qarşısında ciddi vəzifələr qoyur.

O, Azərbaycanın dağıdılmış, təhqir olunmuş milli, dini-mənəvi irs nümunələrini, multikultural ənənələrinə sadıq qalaraq bütün dinlərə məxsus abidələri - məscid və məbədləri yenidən bərpa və inşa etdiyini, minalanmış torpaqları təmizləyərək genişmiqyaslı yenidənqurma işləri apardığı barədə danışır. Bildirir ki, Azərbaycanın kultursidə məruz qalmış ərazilərində dini-mənəvi irsin bərpa və qorunması yönündə görülən işlərə BMT Sivilizasiyalar Alyansının dəstəyi bu illər ərzində hər zaman hiss edilib: Sivilizasiyaların toqquşdurulması cəhdlərinin qarşısının alınması, global problemlərin həlli üçün dünyada beynəlxalq hüquq normaları ilə yanaşı, ümumbəşəri mənəvi dəyərlərə istinad da zəruridir [4].

Bu gün sivilizasiyalar arasında dialoq hər bir dövlətin maraq dairəsindədir və aktualıq kəsb edir, eləcə də Azərbaycan üçün. Son zamanlar bu istiqamətdə bir çox beynəlxalq konfranslar, forumlar, tədbirlər keçirilməkdədir. Azərbaycan Respublikası da bütün tədbirlərdə fəal iştirak etməklə yanaşı bilavasitə təşəbbüskara da çevrilir. Təklif edilməz faktlardan biri də odur ki, sivilizasiyalar və dinlərarası dialoq üçün tolerantlıq və dözümlülük ənənələri ilə zəngin olan ölkələrin və regionların təcrübəsindən istifadə etmək vacibdir. Azərbaycan bu nöqteyi-nəzərdən dini konfessiyalar və millətlərin dinc yaşayışına görə unikal nümunədir. Təklif edilməz faktlardan biri də odur ki, dinlərarası dialoq üçün tolerantlıq və dözümlülük ənənələri ilə zəngin olan ölkələrin və regionların təcrübəsi vacibdir. Azərbaycan bu nöqteyi-nəzərindən nümunəvi ölkədir. Bu ənənələrin kökləri tarixin dərinliyinə qədər uzanır. Müxtəlif dinlərin tərəfdarları hələ qədimdə bu torpaqlarda məskunlaşıblar və əsrlər boyu birgə dinc yaşayıblar. Misal kimi Bakı şəhəri Suraxanı rayonunda yerləşən atəşpərəstlərin Məbədinə göstərmək olar. Baxmayaraq ki, bu abidənin tikilməsindən bir neçə yüzillik keçib və Azərbaycan ərazisində yeni dinlər yaranıb o, günümüzdə qədər saxlana bilib və bu gün abidə dövlət tərəfindən qorunur. Bu yer atəşpərəstlərin ibadət etdiyi yer olsa da, bu abidə ilə müsəlmanlar və digər dinlərdən olan insanlar da maraqlanır. Digər misal kimi, Babilistan tərəfindən talan edilmiş (e.ə. 586-cı il) Yəhudi Çarlığından qaçmış bəzi yəhudi mühacirlərin Azərbaycan torpaqlarında məskunlaşmasını göstərmək olar.

Eramızın birinci yüzilliyin yarısında xristianlığın tərəfdarları Azərbaycanda məskunlaşmış və burada Alban kilsəsini tikmişlər. İslam dininin Azərbaycana gəlməsi ilə regionda dini dözümlülük ənənələrini daha da gücləndirdi. Azərbaycan Respublikası sivilizasiyaların dialoqu istiqamətində keçirilən beynəlxalq konfrans, forum, tədbirlərin fəal iştirakçısı olmaqla yanaşı, eyni zamanda onların təşəbbüskarına da çevrilir [1].

Cəsarətlə deyə bilərik ki, Azərbaycan artıq dünyada multikulturalizm və sivilizasiyalar arasında konsensus məkanı kimi qəbul edilir. Xalqımızın sahib olduğu multikultural dəyərlərin dünyaya təqdim edilməsində, ölkələr və beynəlxalq qurumlar arasında sivilizasiyalararası dioloqun təşviq edilməsində, multikulturalizmin Azərbaycan modelinin təbliği sahəsində Heydər Əliyev Fondunun da əvəzsiz xidmətləri vardır. Bu məqamda onu da deyək ki, Azərbaycan multikulturalizm prinsiplərini dünyada təbliğ edən nadir ölkələrdəndir. Bu gün multikulturalizm Azərbaycan Respublikasının dövlət siyasətinin prioritetinə çevrilmişdir. Yaşadığımız günlərin reallığı isə budur ki, artıq multikulturalizmin Azərbaycan modeli mükəmməl şəkildə formalaşıb.

Fəxrlə deyə bilərik ki, Azərbaycanın həyata keçirdiyi uğurlu siyasi strategiya nəticəsində “sivilizasiyalararası dialoqun Azərbaycan modeli” üzərində beynəlxalq elmi ictimaiyyət bu gün diskussiyalar aparır, xalqımızın adət-ənənələrindən irəli gələn yüksək

dəyərlərin öyrənilməsi və onun tətbiq olunmasının elmi şəkildə araşdırılmasının əhəmiyyəti barədə söhbət açılar.

Təsadüfi deyil ki, bu gün Azərbaycan sivilizasiyalararası qarşıdurmanın təzahürləri kimi meydana çıxan global problemlərin həllində qarşılıqlı əməkdaşlıq çağırışları edən elm, din və siyasət xadimlərinin görüşdüyü bir məkana çevrilmişdir. Azərbaycan mədəniyyətlərin, sivilizasiyaların qovuşduğu məkan kimi bütün dünyada qəbul olunmaqdadır. Bu mənada sivilizasiyalararası dialoqun, multikulturalizmin Azərbaycan modeli bütün dünyanın diqqətini cəlb etməkdədir.

Sivilizasiyalar və mədəniyyətlərarası dioloq prosesinin davamlılığını təmin edən Azərbaycan Şərq ilə Qərb arasında körpüdür. Azərbaycanın iqtisadiyyatı, elmi-mədəni potensialı elə bir səviyyəyə çatmışdır ki, sadəcə olaraq, iki sivilizasiya arasında körpü rolunu oynamır, sivilizasiyaların hər ikisinin daşıyıcısı olmaqla onların vəhdətini təcəssüm etdirir. Son illərdə qazanılmış böyük iqtisadi nailiyyətlər Azərbaycana özünün beynəlxalq mövqeyini möhkəmləndirmək, Şərq ilə Qərb arasında tutduğu əlverişli coğrafi vəziyyətdən daha optimal surətdə istifadə etmək imkanı vermişdir [6; 7].

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev ölkəmizdə multikulturalizmin özünəməxsusluğunu yüksək qiymətləndirərək bəyan edir: “Tarixi İpək yolunda yerləşən Azərbaycan müxtəlif sivilizasiyaların qovuşduğu məkan olaraq əsrlər boyu milli-mədəni rəngarənglik mühitinin formalaşdığı, ayrı-ayrı millətlərin və konfessiyaların nümayəndələrinin sülh, əmin-amanlıq, qarşılıqlı anlaşma və dialoq şəraitində yaşadığı diyar kimi tanınmışdır. Ölkəmizdə multikulturalizm artıq alternativ olmayan həyat tərzinə çevrilmişdir” [5].

Bu yanaşma yuxarıda qeyd etdiyimiz üçbucağın müddəalarından irəli gəlir. Elmsiz, təhsilsiz nə dialoq, nə sülh, nə də tolerantlıq təmin edilə bilməz. Təsadüfi deyildir ki, 2016-cı ilin 25-27 aprelində paytaxtımızda BMT-nin Sivilizasiyalar Alyansının 7-ci Qlobal Forumu keçirildi. Bu mötəbər beynəlxalq tədbirin ölkəmizdə keçirilməsi Azərbaycanda yüksək səviyyədə qorunan multikultural dəyərlərə dünya birliyi tərəfindən verilən qiymətdir. Azərbaycan Respublikasının bu sahədə apardığı xətt belə deməyə əsas verir ki, o, təkcə maddi sərvətləri ilə deyil, həm də mənəvi sərvətləri, o cümlədən yüksək mədəniyyət, tolerantlığı, multikultural həyat təzi və birgəyaşayışa, sülhə meyli olması ilə digər dövlətlərə nümunə göstərilə bilər. Bir sözlə, ölkəmizdə formalaşmış tolerantlıq mühiti dövlətimizin dünya mədəniyyətinə böyük töhfəsidir [2, s.12].

Tarixi təcrübə göstərir ki, sivilizasiyalararası münasibətlərin normal olmadığı bir şəraitdə yeni dünya nizamında xaos və gərginlik qaçılmaz olur. Belə bir şəraitdə sivilizasiyalararası dialoq məsələsi alternativsiz çıxış yolu kimi görsənir. Yeni dünya nizamına gedən yolda bu sahədə tədqiqatlar aparmaq, sivilizasiyaların toqquşması konsepsiyasını müdafiə edən qrupların nəzəri baxışlarını təhlil etmək və onların baxışlarına alternativ olan sivilizasiyalararası dialoq ideyasının nəzəri-fəlsəfi əsaslarını dərinlən araşdırmaq vacib məsələdir.

4.Nəticə

Müasir cəmiyyətlərin mədəni inkişafı mədəniyyətlərarası dialoqun müsbət yöndə inkişafına zəmin yaradır. Müxtəliflikdə birlik konsepsiyasına əsaslanan multikulturalizm siyasəti etnik mədəni müxtəlifliyin tənzimlənməsinə xidmət etməklə bərabər sivilizasiyaların və qütblərin yaxınlaşmasını da nəzərdə tutur. Polietnik cəmiyyətlərdəki etnik-mədəni müxtəlifliklər tanındıqda və qorunduqda onlar arasında dialoq və əməkdaşlıq münasibətləri formalaşır ki, bu da cəmiyyətdə siyasi sabitliyin və dinamik inkişafın əsas qarantıdır. Müxtəliflikdə birliyə əsaslanan cəmiyyət etnik-mədəni müxtəlifliyə münasibətdə tolerantlıq nümayiş etdirməklə yanaşı fərqli mədəniyyətlərin birləşməsinə və onlar arasında

qarşıdurma təhlükəsinin aradan qaldırılmasına, həmçinin mədəniyyətlərin qarçılıqlı zənginləşməsinə səbəb olur. Multikulturalizm siyasətinin tətbiq olunduğu cəmiyyətlərdə dini radikalizm, dini ekstremizm, islamofobiya, antisemitizm meyilləri öz fəaliyyətini məhdudlaşdırır və demək olar ki, ictimaiyyət tərəfindən dəstəklənmir və zaman-zaman dayaqlarını itirir.

Bu gün Azərbaycan Respublikası da sivilizasiyalararası transformativ dialoq və sosial-mədəni inkişafın yeni perspektivlərinin təzahürləri kimi meydana çıxan global problemlərin həllində qarşılıqlı əməkdaşlıq çağırışları edən elm, din və siyasət xadimlərinin görüşdüğü bir məkana çevrilmişdir. Ölkəmiz mədəniyyətlərin, sivilizasiyaların qovuşduğu məkən kimi bütün dünyada qəbul olunmaqdadır. Azərbaycan hökuməti dünyada sülhün bərqərar olmasında öz tarixi missiyasını davam etdirir. Buna görə də, Azərbaycan Şərq və Qərb sivilizasiyaları arasında dialoqun əsas mərkəzinə çevrilmişdir. Bu Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin məqsədyönlü strateji siyasətidir.

5. REFERENCES

1. Aliyeva, M. (n.d.). Mehriban Aliyeva. <https://mehribanaliyeva.preslib.az/media-b20b5c7265.html> (in Azerbaijani)
2. Hurriyyet newspaper. (2019, May 21). Modern inter-civilizational dialogue has taken place. *Hürriyyət*, (92), 12. (in Azerbaijani)
3. Multikultural.az. (n.d.). *Dialogue between cultures, peoples, and civilizations discussed at international conference.* <https://multikultural.az/az/medeni-muxteliflik/605/beynelxalq-konfransda-medeniyyetler-xalqlar-ve-sivilizasiyalar-arasinda-dialoq-muzakire-olunub> (in Azerbaijani)
4. Interpress.az. (n.d.). *Mayor of the Israeli city of Akko: Azerbaijan is an example of inter-civilizational and interreligious dialogue.* <https://interpress.az/106554-srailin-akko-hrinin-meri-azrbaycan-sl-sivilizasiyalararas-v-dinlraras-dialoq-nmunidir.html> (in Azerbaijani)
5. Azadmedia.az. (n.d.). *Thanks to the efforts of President Ilham Aliyev, Azerbaijan has been recognized as a venue for intercultural and inter-civilizational dialogue.* <https://azadmedia.az/gundem/90368-azrbaycan-prezident-lham-liyevin-xidmtlri-saysind-mdniyytllaras-v-sivilizasiyalararas-dialoq-mkan-kimi-tannb-.html> (in Azerbaijani)
6. Evan, T., & Holý, V. (2023). Cultural diversity and its impact on governance. *Socio-Economic Planning Sciences*, 89, 101681. <https://doi.org/10.1016/j.seps.2023.101681> (in English)
7. Zapata-Barrero, R., & Mansouri, F. (2021). A Multi-scale Approach to Interculturalism: From Globalised Politics to Localised Policy and Practice. *Journal of International Migration and Integration*, 23(2), 775–795. <https://doi.org/10.1007/s12134-021-00846-w> (in English)

ƏDƏBİYYAT

1. Əliyeva, M. (n.d.). Mehriban Əliyeva. <https://mehribanaliyeva.preslib.az/media-b20b5c7265.html>
2. Hürriyyət qazeti. (2019, May 21). Müasir sivilizasiyalararası dialoq yaşayıblar. *Hürriyyət*, (92), s.12.
3. Multikultural.az. (n.d.). *Beynəlxalq konfransda mədəniyyətlər, xalqlar və sivilizasiyalar arasında dialoq müzakirə olunub.* <https://multikultural.az/az/medeni-muxteliflik/605/beynelxalq-konfransda-medeniyyetler-xalqlar-ve-sivilizasiyalar-arasinda-dialoq-muzakire-olunub>

4. Interpress.az. (n.d.). *İsrailin Akko şəhərinin meri: Azərbaycan sivilizasiyalararası və dinlərarası dialoq nümunəsidir*. <https://interpress.az/106554-srailin-akko-hrinin-meri-azrbaycan-sl-sivilizasiyalararas-v-dinlraras-dialoq-nmunsidir.html>
5. Azadmedia.az. (n.d.). *Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin xidmətləri sayəsində mədəniyyətlərarası və sivilizasiyalararası dialoq məkan kimi tanınıb*. <https://azadmedia.az/gundem/90368-azrbaycan-prezident-lham-liyevin-xidmtlri-saysind-mdniyytlraras-v-sivilizasiyalararas-dialoq-mkan-kimi-tannb-.html>
6. Evan, T., & Holý, V. (2023). Cultural diversity and its impact on governance. *Socio-Economic Planning Sciences*, 89, 101681. <https://doi.org/10.1016/j.seps.2023.101681>
7. Zapata-Barrero, R., & Mansouri, F. (2021). A Multi-scale Approach to Interculturalism: From Globalised Politics to Localised Policy and Practice. *Journal of International Migration and Integration*, 23(2), 775–795. <https://doi.org/10.1007/s12134-021-00846-W>